

архіві давніх актів. – IV. Фонды Московского архива Министерства юстиции. – Ф. 248. (Архив Правительствующего Сената). – Оп. 1. (Дела Малороссийской экспедиции 1730 года). – Спр. 1812.

9. Лазаревский А.М. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка (1729 – 1730 г.) // Черниговские губернские ведомости. – 1892. – № 34 – 75. – Часть неофициальная; Його ж. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка (1729 – 1730 г.). – Чернигов, 1892. – 196 с.; Його ж. Описание Старой Малороссии. – Т. II. Полк Нежинский. – К., 1893; Василенко Н.П. Генеральное следствие о маестностях Нежинского полка 1729 – 1730 г. // Земский сборник Черниговской губернии. – 1900. – № 1 – 12; Його ж. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка 1729 – 1730 г. // Земский сборник Черниговской губернии. – 1902 р. – № 4 – 12; 1903. – № 1 – 6, 8, 10/11; 1904. – № 1 – 2; Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии, издаваемые под редакцией Н. П. Василенка. – Вып. I. – Генеральное следствие о маестностях Нежинского полка 1729 – 1730 г. – Чернигов, 1901; Материалы для истории экономического, юридического и общественного быта Старой Малороссии, издаваемые под редакцией Н. П. Василенка. Вып. III. – Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка 1729 – 1730 г. – Чернигов, 1908.

10. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маестностях Черниговского полка 1729 – 1730 г. – Чернигов, 1908. – С. 147 – 148, 197.

11. Василенко Н.П. Генеральное следствие о маестностях Нежинского полка... – Док. № 123. – С. 282 – 286; ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 40. – Арк. 292 (224) – 293 (225) зв.

12. Там само. – Док. № 124. – С. 286 – 288; ЦДІАК України. – КМФ-7. – Оп. 2. – Спр. 40. – Арк. 294 (226).

Андрій Котченко

ПІЗНЬОПАЛЕОЛІТИЧНІ ВИТВОРИ МИСТЕЦТВА ЧЕРНІГІВЩИНИ

Скульптура, графіка та живопис

Майже всі пізньопалеолітичні скульптурні, графічні та живописні витвори мистецтва, які знайдені на Чернігівщині, походять з Мізинської стоянки. Винятком є Новгород-Сіверська стоянка, на якій було знайдено орнаментоване червоною вохрою ребро мамонта.

Скульптурні твори Мізинської стоянки – це значна серія невеликих фігурок із бивнів мамонта (довжиною до 15 см), прикрашених по поверхні правильним заглибленим лінійним, так званим геометричним, орнаментом, у тому числі високохудожніми візерунками найдавнішого в світі меандру. Ці фігурки в схематизованій та стилізованій формі зображують постать жінки-матері [3 - С. 21]. Жіночі статуетки, що знайдені на Мізинській стоянці, не реалістичні, а схематизовані, умовні. За формою вони поділяються на “фалічні” та “пташки”. Вони мають форми, що легко впізнаються, або знаки-символи (кути вершиною донизу; трикутники, інколи заштриховані), що відзначають статурево приналежність зображення. Знайдено їх близько двадцяти. Ці статуетки переважно 5-10 см заввишки. Крайні розміри – 2,3-14,5 см. Статуетки різного розміру, можливо, відображають віковий склад жінок громади: дівчата, жінки, літні господині та берегині дому. Об’ємні, стилізовані орнаментовані скульптурки мають двовимірну композицію, що відображає торс та гіпертрофовані форми тазу. Інші типи фігурок, навпаки, відрізняються надмірно великим торсом порівняно з тазом. Вони є характерними і досить поширеними на багатьох стоянках пізньопалеолітичної доби в Україні та різних країнах світу (Межиріч, Добранічівка, Петерсфельс та ін.) [8 – С. 98]. Жіночі фігурки були знайдені у житлі культового призначення, під черепом мамонта; мабуть, вони були сховані в ямці, прикритій зверху черепом [3 - С. 282]. Знайдено в Мізині й невеликі скульптурні фігурки тварин (вовків-собак), які також виготовлені з бивнів мамонта.

Серед творів первісної графіки з Мізина найвизначнішими є два браслети з

пластин з бивня мамонта [12 – С. 22]. Вони близькі між собою за розмірами – довжиною, загальною шириною та округлою формою, зручною для закріплення на руці. В той же час вони різняться за способом виготовлення та за досконалістю геометричного орнаменту.

Довершеним є браслет, виготовлений із суцільної пластини довжиною 21 см, шириною 6 см і товщиною 0,2 см, вкритої виразним заглибленим орнаментом у вигляді ділянок з візерунками меандру і зигзагових ліній, що чергуються між собою. Ділянки орнаменту симетрично розміщені по відношенню до кінців і середини браслета, а сам орнамент відрізняється виключною правильністю виконання окремих елементів. Кінці пластин мають по три округлі отвори, просвердлені ззовні за допомогою гострих кремінних проколів.

Другий браслет – “шумкий” – входив до мізинського музичного комплексу; він складається з п’яти тонких пластинок довжиною близько 19 см і шириною 1 см кожна. На кінцях пластинки мали округлі отвори для закріплення браслета на руці. Всі п’ять пластинок були скріплені між собою за допомогою шнурівки і складала складний “шумкий” браслет.

Усі пластинки “шумкого” браслету орнаментовані однаково у вигляді серій коротких прямих ліній, зібраних в незамкнуті гострокутові шеврони, що складають “ялинки”, по-різному повернуті по відношенню до кінців пластинок. У місцях сходження “ялинок” їхні крайні внутрішні шеврони утворюють невеличкі ромбічні та меандрові узори чи хрестовидні лінійні фігури. Кінці таких хрестовидних фігур сусідніх пластинок при їх змиканні одна до одної утворюють ромбічні візерунки, а дрібні лінії-нарізки по краях пластинок – ряди “ялинок” з паралельних шевронів. Завдяки цьому орнамент браслета в цілому складає дуже гарний геометричний візерунок, який має в своїй основі найпростіші лінійні кутові елементи – шеврони.

Прямих аналогій мізинським браслетам до цього часу не було знайдено, хоча такі прикраси з бивнів мамонта зустрічаються досить часто. Так, наприклад, браслет у вигляді вузької пластини з отворами на кінцях знаходився на правій руці дитячого поховання з Мальтинської стоянки. Браслети у вигляді круглих кілець, інколи з різьбою або ямками по краях та на поверхні були знайдені серед виробів з кістки на французькій стоянці в гроті Плакар та на бельгійській стоянці Спи. Вірогідно, частиною браслета є уламок широкої тонкої пластини з двома круглими отворами на краях, що збереглися, знайдений в Супоновому. Зображення браслетів на руках відмічають дослідники на ряді жіночих статуеток зі стоянок Костьонки, Авдієве, Мальта, Вілендорф, а також на барельєфах зі стоянок Нижня Ложері та Істюріц [13 – С. 237].

У Мізині знайдено також багато окремих орнаментованих пластинок та їх уламків, що були, напевно, свого часу частинами таких же браслетів. А також знайшли декілька уламків бивнів мамонта, з геометричним орнаментом на окремих ділянках їхньої поверхні, що були заготовками для якихось виробів [12 - С. 242].

В останній час виріс інтерес до геометричних орнаментів Мізинської пізньопалеолітичної стоянки. Особливо велику увагу викликає орнаментация, що покриває “суцільний” та “шумкий” браслети. В них геометричний орнамент епохи палеоліту досяг своєї вершини. Ці орнаментальні мотиви нині оцінюються як свідчення найдавнішого розвитку геометрії. Для археологів та математиків важливий аналіз повторень, чергувань візерунків та типи їх групувань, що дозволяє зрозуміти задум древнього майстра, в якому головну роль грали операції рахунку та уявлення про числа [2 - С. 50]. І деякі дослідники припускають, що на цих браслетах зображено древні календарі: сонячний (на “суцільному”) та місячний (на “шумкому”) [11 – С. 10].

Визначними творами первісного живописного мистецтва з Мізинської стоянки є велика кількість крупних кісток мамонта – лопатка, дві нижні щелепи, тазова і стегнова кістки, прикрашені художнім розписом, виконаним червоною фарбою (вохрою), змішаною з кістковим жиром. На велику лопатку (розміром 60 x 52 см), наприклад, нанесений фарбований орнамент у вигляді близько 20 паралельних

зигзагових ліній, що утворюють досить цільний і виразний геометричний візерунок, в окремих місцях з елементами меандру. На бічних поверхнях нижніх щелеп мамонтів орнамент має вигляд хвилястих і зігнутих під кутом паралельних ліній, спрямованих у різні боки [12 - С. 22 - 23].

До категорії витворів мистецтва на Новгород-Сіверській стоянці належить орнаментована пластина з ребра мамонта, знайдена між великими брилами піщаника за два метри від знахідки гігантолів. Довжина її 56,5 см, ширина 2,2-2,9 см. Довжина пластини, як вказує І.Г. Підоплічко, становить близько 2/3 нормальної довжини ребра мамонта, а товщина – близько 1/4 товщини його ребра. Обидва кінці заокруглені. Як вказує І.Г. Підоплічко, для отримання пластини ребро було розщеплене вздовж; увігнута поверхня була потім заглажена та орнаментована, а випукла – обтесана. Орнамент вкриває всю увігнуту поверхню пластини і складається з тонких паралельних насічок, розташованих на нерівних відстанях одна від одної. Більша частина насічок (70) – одиночні, але деякі утворюють групи з 3-5 паралельних ліній, з'єднаних у середній частині маленькими косими рисочками; насічки такого типу розташовані на одній ділянці поверхні ребра. Орнамент асиметричний і не пов'язаний з поверхнею пластини, на яку він нанесений. Це дозволяє вважати, що в нього було вкладено якийсь зміст, і він наносився не для того, щоб просто прикрасити кістяний виріб.

Важко сказати що-небудь опосередковане про призначення цього костяного виробу – чи був він чурингою, чи чимось на зразок бірки з нанесеними для пам'яті позначками [3 - С. 297].

Як ми бачимо, скульптурні, графічні та живописні витвори пізньопалеолітичного мистецтва Чернігівщини - дуже цінний, культурно-історичний матеріал для вивчення духовного життя людини. За його допомогою вже можна точно визначити прогресивний ступінь розвитку первісного суспільства.

Музичний комплекс

З пізньопалеолітичними житлами пов'язане вивчення музичної творчості палеолітичної людини. Широко відома інтерпретація С.М. Бібіковим одного з жител Мізинського поселення, дослідженого І.Г. Шовкоплясом, у вигляді житла, яке було пристосоване до культових дій. У ньому збереглися згадані вище розписані кістки мамонта та браслети [7 - С. 106].

На основі археологічних, палеонтологічних та трасологічних досліджень кісток з використанням судово-експертної методики встановлено, що не можна вважати сліди від ударів та інші видозмінення на поверхні кісток результатом виробничої діяльності, який переслідував утилітарні цілі. Цьому заперечує і сам специфічний підбір орнаментованих кісток, і вся зовсім не виробнича ситуація, що оточує цей унікальний комплекс. Усі учасники вивчення орнаментованих кісток дійшли єдиного висновку про приналежність їх до предметів, призначених для добування ударно-шумких звуків. Г.Ф. Коробкова закінчує свій акт вивчення кісток словами: "Сукупність даних трасологічного аналізу дозволяє бачити в досліджуваних предметах найдавніші ударні музичні інструменти, що використовувались дуже довгий час".

У світлі вищесказаного отримують своє розуміння й інші предмети, не тільки територіально, але і функціонально пов'язані з розписаними кістками, що склали музичний комплекс. Уламок бивня мамонта, знайдений серед розфарбованих кісток, має перехват та бугорчату голівку, а також сильно наполовівану частину нижнього тонкого кінця, дозволяє визначити його як звукову колотушку. Призначення молотка з рогу північного оленя як ударного музичного інструмента не може викликати сумнівів і підтверджується трасологічними дослідженнями. "Шумкий" набірний браслет – це музичний інструмент типу кастаньєт. Він і походить зі скупчення розписаних кісток.

Склад знахідок, приналежних до музичного комплексу або пов'язаних з ним, не вичерпується названими предметами. Функціонально пов'язані з ними запаси

вохри. Скупчення її розміщується в південно-західній частині житла, поблизу від розписаних кісток.

Можна вважати, що вохра служила для гримування та фарбування тіла, а також, можливо, і одягу. Вона була необхідною річчю для примітивних театралізованих дійств, святкових зборів.

Словом, перед нами комплекс предметів музичного призначення стаціонарного типу (лопатка, стegno, таз, дві щелепи та фрагмент черепа мамонта). Мобільний музичний інструментарій складався з колотушки, молотка та шумкого браслета. Зараз можна відтворити положення кожного інструмента в тому вигляді, в якому він використовувався. Лопатка мамонта установлювалася майже вертикально, спираючись на краніальний та каудальний кути. Саме тут і помітна витертість краю кістки, оголеність губчастої речовини. Використовувалася вона і в горизонтальному положенні, покладеною на гребінь. Для кращої звуковіддачі на лопатці був залишений гребінь, що служив малою за площею опорою при грі на цьому інструменті.

При грі на лопатці шийка її обхвачувалася кистю лівої руки подібно до грифу на сучасних струнних музичних інструментах. Такий обхват шийки добре помітний в чітких слідах полірування, що відповідають розмірам долоні і великого пальця. Звук утворювався за допомогою молотка, удари наносились в основному по ділянці підлопаточної ямки.

Stegno мамонта використовувалось у горизонтальному положенні подібно до сучасного ксилофона. Цікавим прийомом, що сприяв посиленню резонаторності стегна, стала і спеціальна його обробка. З метою отримання додаткової порожнини в губчастому тілі кістки пророблений канал шириною до 13 см, який переходить потім у кістково-мозковий канал. За допомогою такої обробки кістки була створена штучна порожнина, що підсилювала її акустику.

Таз мамонта. Одна з половин тазу установлювалася вертикально і так зберігала стійке положення. При грі лівою рукою обхвачувався повздовжно-лонний гребінь, приблизно в середній його частині. Тут і утворилася поліровка шириною з долоню. Звуки створювалися за допомогою ударів посередником по центру повздовжної кістки, в те місце, де була западина. При перенесенні предмет брали не тільки за гребінь, а і за край маклакової частини.

Щелепи мамонта. Для гри їх клали на ліву неорнаментовану половину. В такому вигляді щелепа займала цілком стійке положення. Права половина, розписана візерунком, мала обмежену площу опори і залишалася вільною від контакту з усією площею опори, на яку установлювався інструмент. Цим створювалися найсприятливіші умови для отримання неприглушеного звучання при ударах посередником по зовнішній поверхні правої половини корінної частини щелепи. При перенесенні їх брали за внутрішню поверхню правої половини щелепи. Тут і збереглося полірування поверхні, не повторюючись на внутрішній поверхні внутрішньої половини щелепи.

Череп мамонта, вірогідно, установлювався на носові (максилярні) кістки. В такому вигляді він зберігав найбільшу стійкість. Його використовували як барабан, що приймав удари на лобну та тім'яну кістки.

Проведений експеримент (за допомогою легкого ударника видавалися звуки з черепа сучасного слона) дав добрі результати. Внутрішня частина черепної коробки є гарним резонатором. Були отримані сильні звуки низьких тонів.

Використання колотушки з бивня мамонта, молотка з рога північного оленя та браслета-кастаньет пояснень не потребує.

За сучасною класифікацією музичних інструментів ударного типу мізинський комплекс може бути віднесений до підгрупи самозвучних.

Поява у пізньому палеоліті ударно-ритмічних музичних інструментів з кісток мамонта історично та етнографічно цілком обґрунтована. Весь спосіб життя кроманьйонця, його виробництво та побут були тісно пов'язані з необхідністю найширшого використання кістки. Величезна роль кістки, використаної в

усій діяльності людини, цілком очевидна.

Розшифрування призначення розмальованих кісток мамонта та інших предметів з мізинського житла поведе за собою перегляд деяких категорій археологічного матеріалу з інших пізньопалеолітичних місцезнаходжень. Перші спроби, зроблені в цьому напрямку, дають, як нам здається, обнадійливі результати. Так, серед відомих зібрань кісток з Костьонок 1 є предмети невизначеного призначення. До них належать і стержні з модельованими руків'ями та шарованими наверхами. Зараз їх приналежність до ритмічно-ударних інструментів важко оскаржити. При розкопках поселення Пшедмост у Чехословаччині був знайдений невеликий уламок лопатки мамонта. На його поверхні нанесений червоною фарбою візерунок у вигляді смуг та криволінійних шиквань. Це, скоріше за все, частина від музичної лопатки, подібної до мізинської.

Уже достатньо давно стало відомо, що в пізньому палеоліті кроманьйонці виготовляли музичні інструменти типу флейт або сопілок. Вони були знайдені на пізньопалеолітичних поселеннях у Франції (Леспюг, Гурдан), Чехословаччині (Долни Вестова), ФРН (Ранис), Угорщині (Ишталлока) та ін. Найцікавіші “флейти” з рога та кісток знайдені в мадленських стоянках Молодова 5 та Атаки 1 (Чернівецька обл.). Звукові трубки були знайдені в Авдієві та Костенках.

Знахідки “флейт”, які утворювали звукоряд, свідчать про те, що кроманьйонець умів створювати мелодію – основний виразний засіб музики, володів елементами музичної тональності – розумів мелодійність побудови музичної фрази, відповідаючи сюжету дійства та уяви. Що ж стосується музичних інструментів, що утворювали ритміку засобами ударів, то мізинські кістяні предмети поки що є найдревнішими і найунікальнішими першими музично-ударними інструментами.

На мізинський музичний комплекс можна поглянути двояко. З одного боку, це предмети музичного призначення, а з другого – орнаментального живопису. Ця обставина надає їм особливого соціального значення, характеризуючи стан розвитку художнього інтелекту, взаємозв'язок музики і живопису як виразників внутрішніх суспільних емоцій, звернених до зовнішнього сприйняття в образі та звуці [5 – С. 39 - 42].

Третім важливим моментом пізнавального значення в музичному комплексі з Мізина є “шумкий” складний браслет типу кастаньєт. Браслет цей і за місцем знахідки, і функціонально входить до групи розписаних кісток. Це поки що перша матеріальна знахідка, котра свідчить про можливе розповсюдження танцювального мистецтва серед кроманьйонців Східної Європи. С.М. Бібіков вважає, що “шумкий” браслет одягали під час ритуальних танців, спираючись на вищезгадані жіночі скульптурки із зображенням браслетів на руках [10 - С. 29].

У 60-і рр. XX ст. була зроблена спроба створити приблизну модель звучання мізинських інструментів. У Київському інституті судових експертиз було відтворено звучання лопатки в сучасному виконанні.

Ще важче відтворити палеолітичний танок, який виконували під звучання мізинських музичних інструментів. Зараз найкращою ілюстрацією до древнього танку може послужити опис жіночого танку в ітельменів (камчадалів), зроблений С.П. Крашеніковим: “У жінок є особливий танок: вони стають двома рядами, одна навпроти одної, кладуть обидві руки на живіт та, піднімаючись на носках ніг, роблять кругові рухи плечами, не рухаючи руками та не сходячи зі свого місця” [5 - С. 44 - 45].

Мізинський музичний комплекс являє собою найдревнішу пам'ятку первісного музичного мистецтва, якій немає прямих аналогій у світі, та є яскравим прикладом духовного життя пізньопалеолітичної людини.

Прикраси

Пізньопалеолітичні прикраси були знайдені в основному на Мізинському поселенні і в незначній кількості на поселенні Пушкарі 1. Вони являють собою

типів первісні витвори мистецтва, що були притаманні усьому первісному населенню Східної Європи.

На Мізинській стоянці було знайдено велику кількість різного роду підвісок – поодиноких і тих, що входили до складу намист. Сюди відносяться 128 екземплярів просвердлених (в своїй більшості) викопних раковин *Gerithium vulgatum* та *Nasa reticulata*. Вони не були рівномірно розміщені на одному місці, а залягали трьома групами. Більше всього раковин (близько 80 екземплярів) було знайдено у розкопі 1909 р. і на примикаючих до нього південно-східних ділянках розкопу 1914 р. Вони частково лежали серед залишків вогнища, але не були перепалені [9 - С. 16].

Багато просвердлених раковин залягало в невеликому скупченні кісток, між двома невеликими плямами від вогню в квадратах е, ж III і IV розкопів 1912 - 1916 рр. Третє невелике скупчення раковин залягало в квадраті є IX того ж розкопу, на південному сході від вогнища, в овальній западині, аналогічній западині, відкритій в 1909 р. [6 - С. 20 - 21]. Таке розташування мушель у культурному шарі дозволяє розуміти, що вони не являли собою поодинокі підвіски, а входили до складу трьох покинутих чи залишених намист.

Мізинські раковини походять з тиренських чи карангатських відкладів узбережжя Чорного моря, розташованого не менш ніж на 700 км від Мізина. Знахідка таких раковин у Мізині свідчить про існування у жителів поселення якихось зв'язків з Чорноморським узбережжям [14 - С. 50 - 51].

Факти перенесення предметів та матеріалів (раковини, кремін), що відносяться до пізнього палеоліту, свідчать про переселення родових груп чи про поодинокий, випадковий обмін. Габріель де Мортільє та інші дослідники наводять значну кількість фактів знахідок на пізньопалеолітичних поселеннях Бельгії, Франції, Німеччини, Швейцарії та інших країн раковин, принесених за сотні кілометрів з берегів Середземного моря, Атлантичного океану чи просто з віддалених районів. Також принесені здалеку і деякі кремені, знайдені в пізньопалеолітичних печерах Бельгії. У наш час кількість фактів, що стосуються цього, значно збільшилася.

На стоянці Лізенберг, поблизу Майнца, та Гундсштейг, поблизу Кренца, що в ФРН, знайдені раковини молюсків, які походять з берегів Середземного моря. У кількох пізньопалеолітичних стоянках на території колишньої Чехословаччини знайдено знаряддя, матеріалом для яких служили принесені здалеку яшма, опал, халцедон. На Гагаринській стоянці знайдені три кремінні знаряддя, для отримання яких людина повинна була здійснити значну подорож. На Чернігівщині раковини Чорноморських молюсків знайдені тільки на Мізинській стоянці.

Пояснити походження подібних знахідок нелегко, та і їхнє походження різне. Принесені здалеку три гагаринські кремені, як справедливо зазначає С.М. Зам'ятін, пов'язані з якимось переселенням жителів Гагаринського поселення. Але в останніх кременю було достатньо на місці, і важко уявити, що три кремені проникли до них у результаті обміну. Ці кремінні знаряддя були, можливо, виготовлені під час переселення та, будучи придатними для використання, могли бути принесені на нове місце. По-іншому виходить з мізинськими мушлями. Як рідкість, котра не трапляється поблизу Мізина, вони могли потрапити сюди через проміжні людські групи в результаті випадкового обміну, подібно тому, як окремі предмети єгипетського та кавказького походження потрапили в пізніші епохи далеко на північ. Але від подібного обміну в епоху пізнього палеоліту ще жодною мірою не залежало існування людських груп, і об'єктами його були рідкості, які не мали значення у господарстві первісних людей.

Крім намист з просвердлених раковин, жителі Мізинського поселення користувалися ретельно обробленими по всій поверхні, краплеподібними підвісками, вирізаними з бивня мамонта. Вони знайдені не компактними групами, а розкиданими по різних місцях і, ймовірно, не складали намист. Частина з них являла собою імітації атрофованих зубів оленя. Подібні амулети, звичайно, пов'язані з тотемістичними віруваннями та мисливською магією. Підвісками були чотирикутні та округлі пластинки з просвердленими отворами по центру, а також витягнуті пластинки, покриті орнаментом у вигляді паралельних ліній та зигзагів,

з отворами на одному кінці. Вони вживалися як підвіски-амулети в складі намиста або нашивались на одяг і головний убір.

На Мізинській стоянці був знайдений невеликий шматок бурштину, який міг використовуватись як прикраса, що нашивалась на одяг. Бурштин, ймовірно, мав середньодніпровське походження (з району Києва) чи, можливо, навіть походив з Прибалтики [1 – С. 50].

До категорії підвісок, можливо, відносяться й вузькі палички з бивня мамонта. Подібні палички знайдені в Пушкарях 1. Відомі вони і на інших пізньопалеолітичних поселеннях (Бланшар, Бадегуль та ін.). Деякі з них, масивніші, могли слугувати застібками хутряного одягу, але переважна більшість з них була досить крихкою для цього і слугувала лише як прикраси [4 - С. 278 - 280].

Пізньопалеолітичне мистецтво постає перед нами у готовому, вже сформованому вигляді, але у нас майже немає відомостей про його виникнення і становлення. Тому питання походження пізньопалеолітичного мистецтва тісно пов'язані з питаннями мистецтва взагалі. Не зупиняючись на цих питаннях, відмітимо лише, що витвори пізньопалеолітичного мистецтва не були втілені в життя релігійними ідеалістичними уявленнями, а лише відображали повсякденну діяльність первісної людини та виникли на її основі стихійно-матеріалістичне світобачення.

Джерела та література:

1. Археология Украинской УРСР. – К., 1971. – Т. 1. – 451 с.
2. Борисковский П.И. Обзор истории изучения палеолита Украины // Археология. – К., 1947. – Вып. 1. – С. 85-97.
3. Борисковский П.И. Палеолит Украины // Материалы и исследования по археологии СССР. – М.-Л., 1953. - №40. – С. 176-304.
4. Бибилов С.Н. Мезин. “Праздничный дом” и костяной музыкальный комплекс // СА. - №3. – 1978. – С. 29-46.
5. Бунятыч К.П. Про періодизацію історії первісного суспільства // Археологія. - №1. – 1989. – С. 6-19.
6. Грачев Г.И. Некоторые черты хозяйственной деятельности народов севера Средней Сибири. – Л., 1986. – 103 с.
7. Грушевський М. Техніка і умілість палеолітичної доби в нахідках Мізинського селища / Чернігів – Північне Лівобережжя. – К., 1928. – С. 17-30.
8. Давня історія України. – К., 1997. – Т. 1. – 558 с.
9. Елинек Ян. Большой иллюстрированный атлас первобытного человека. – К., 1984. – 420 с.
10. Камысов М.Р., Крыжевская Л.Я. О классификации кремнеобрабатывающих мастерских // СА. – М., 1969. – С. 265-268.
11. Фролов Б.А. К интерпретации мезинского геометрического орнамента // Памятники древнейшей истории Евразии. – М., 1975. – С. 50-55.
12. Шовкопляс І.М., Шовкопляс І.Г. Мандрівка в глибину віків. – К., 1968. – 227 с.
13. Шовкопляс І.Г. Мезинская стоянка. – К., 1965. – 327 с.
14. Шовкопляс І.Г. Палеолитическая экспедиция 1954 г. // Краткие сообщения института археологии. – Вып. 5. – 1955. – С. 3-12.

Дмитро Кенін

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ НЕРУХОМИХ ПАЛЕОЛІТИЧНИХ ПАМ'ЯТОК

У статті розглядаються проблеми музеєфікації палеолітичних пам'яток. Аналізується досвід консервації пізньопалеолітичних жител із кісток мамутів, відкритих на території Середньої Наддніпряниці та Подесення (Україна), багаточислової пам'ятки – Олдувайська ущелина (Танзанія), стоянки Вертешльошице (Угорщина), загальні положення збереження петрогліфів та палеонтологічних пам'яток.